

VENEDİK TÜZÜĞÜ TARİHİ BİR ANIT GİBİ KORUNMALIDIR

Cevat ERDER

6 Ekim 1977'de alındı.

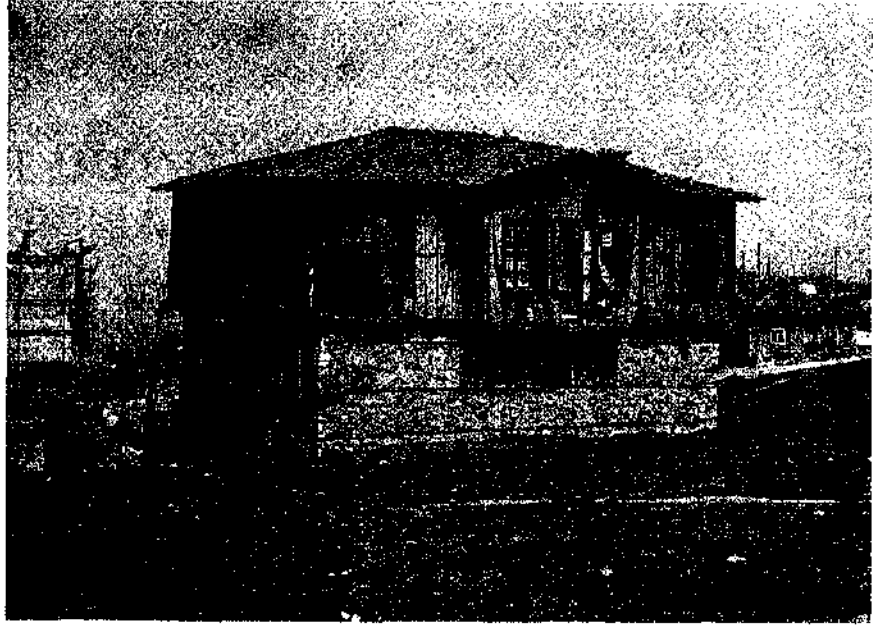
1964 yılı Mayıs ayı sonlarında Venedik'te toplanan *ikinci Uluslararası Tarihi Anıt Mimar ve Teknisyenleri Kongresi*'ne katılanlar, 1931 yılında kabul edilmiş olan Atina Tüzüğündeki ilkelerin yeniden gözden geçirilmesine karar verdiklerinde tüzük 33 yaşındaydı. Venedik Kongresinde yapılan çalışmalar sonucu kabul edilen '*Venedik Tüzüğü*' adıyla anılan ilkeler ise daha henüz on yıl geçmeden yoğun tartışmalara hedef olmuştur. Hatta bugün tüzüğün tümüyle değiştirilmesini isteyenler dahi bulunmaktadır. Nitekim, 1975 yılında kutlanan "*Avrupa Mimari Miras Yılı*" dolayısıyla yeni bir Tüzük, hiç olmazsa Avrupa Konseyi üyelerine dönük, bir Avrupa Tüzüğü yazılmasına da gidilmiştir. Bu gelişmeler süresince 1931 Atina Tüzüğü'nün yerini alan Venedik Tüzüğü'nün yeterliliğini bu kadar hızlı olarak yitirmiş olması kanısını doğuran nedenleri ele almakta, tartışmaya açmakta, ve tüzüğü tekrar gözden geçirmekte yarar vardır.

Buna başlamadan Venedik Tüzüğü'nün çok önemli bir belge olduğunu ve bunu hazırlayanların başarılı bir iş yapmış olduklarını belirtmek gerekir. Nitekim tüzüğün hazırlandığı yıl ve takibeden pek kısa süre içinde bir çok ülke bu ilkeleri resmen benimsemiş ve bunları çoğu kez yasalarında dahi yansıtmıştır. Bu tutum böyle bir tüzük için o sıralarda var olan gereksinmeyi de ortaya çıkarmıştır.

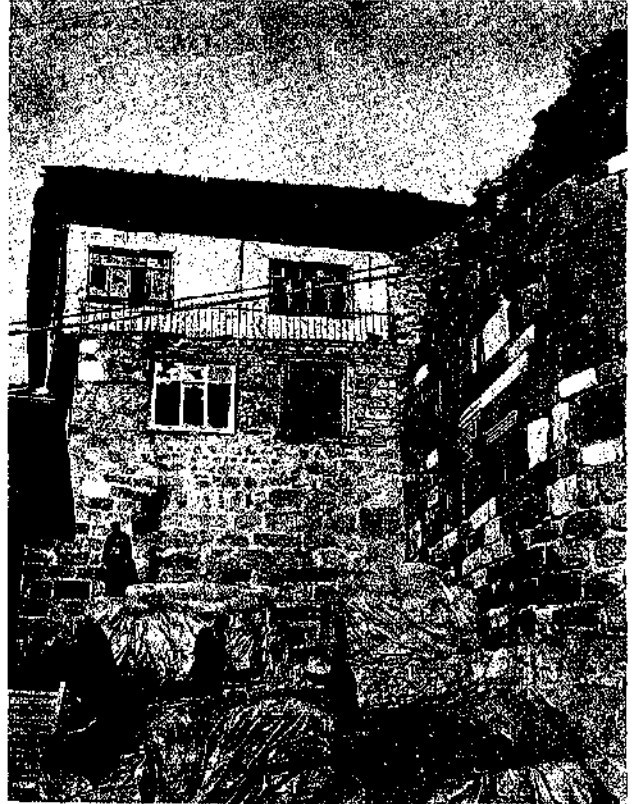
Son yapılan girişimlerde ise artık tüzüğün gereksinmeleri tam olarak yanıtlanamamakta olduğu ortaya konulmaktadır. Venedik Tüzüğü ile ilgili girişimleri ve eleştirileri genel olarak üç grupta derlemek mümkündür. Bunlardan bir kısmı, Venedik Tüzüğü'nü olduğu gibi savunmaktadır. Bu savunmaya katılanlar arasında bu temel tüzük yanısıra bölgesel tüzüklerin oluşturulmasını arzu etmekte olanlar ve hatta bunu denemiş olanlar dahi bulunmaktadır. İkinci grup ise bu tüzüğün gereksinmeleri yanıtlamaktan uzak olan maddelerinin değiştirilmesini veya yeni maddelerle tamamlanmasını istemektedirler. Üçüncü grupsa bu tüzüğün yerini alacak bir yenisinin yazılmasını önermektedirler.

Çoğunluğun değiştirme, yenileme yönünde eğilimli olması ve bununla kısa sürede ortaya çıkmış olmasındaki nedenler arasında ilk olarak Venedik Tüzüğü'nün Atina Tüzüğünde görülmeyen ölçekte yaygınlık kazanmış olmasını ileri sürebiliriz. Anıtların ve yerleşmelerin korunması eğiliminin yaygınlık kazanmış olmasını uluslararası toplantılarla izlemek mümkündür.

Venedik Tüzüğü'nün oluşturulduğu kongre, uluslararası düzeyde, konuyla doğrudan doğruya ilgili teknisyenlerin ve bilim

Şekil 1. Ankara, Büyük Esat'ta
"Papaz'ın Evi" olarak tanınan
bağ evi korumak amacıyla
kamulaştırılmış ancak şimdilik
doğanın insafına bırakılmıştır.

Şekil 2. Ankara Kalesi içinde Boyran
Sokakta, korumak ve örnek
olmak amacıyla kamulaştırılmış
doğanın insafına bırakılmış
diğer bir örnek.

adamlarının 1957 yılında Paris'te yaptığı toplantıdan sonra ikincisiydi. Venedik toplantısından sonra anıtların ve yerleşmelerin korunmasıyla ilgili olarak ve konuyu çeşitli yönlerden eleştiren ve hatta belirli bir konuyu birkaç kez tartışmalara ve önerilere açan değişik ölçekteki uluslararası ve ulusal toplantıların sayısı hayli artmıştır. Konunun uluslararası sorumluluğunu doğrudan doğruya yüklenen Birleşmiş

Milletler Örgütü'nün UNESCO'yu görevlendirerek yaptırdığı ve Avrupa Konseyi'nin düzenlenmiş olduğu toplantılar yanısıra bölgesel, ulusal veya yerel özel ve tüzel kuruluşların çalışmaları hayli büyük bir katologun çıkarılmasını sağlayacak zenginliktedir. Venedik Kongresi sonucu, bir gereksinme olarak kurulmuş olan ve 57 ülkenin üyesi olduğu ICOMOS'un (Üluslararası Anıt ve Yerleşmeler Konseyi) bunlara katkısı hayret edilecek düzeyde olmuştur. Hemen hemen yok denecek kadar küçük bir bütçeyle ICOMOS'un hayli etkili bir kuruluş olarak hızla yaygınlaşması ilgi çekicidir; hatta tarihi bir olaydır denilebilir.

Toplantıların kapsamı ve çalışmaların yoğunluğu ve yaygınlığı ile Venedik Tüzüğü ilkelerinin sınırlarının çoktan aşılmış olduğu ilk bakışta izlenmektedir. Tüzükle ilgili değiştirme zorlamasının nedenlerinden büyük bir kısmına bu gelişmelerde aramak pek yanlış bir kanı olmaz herhalde. Zira sadece tartışmalara katılan kişilerin sayısı artmakla kalmamış, ilgi ve çalışmalar, bunların bir zamanlar yoğunlaştığı Avrupa ülkelerinin sınırlarının çok ötesine varmıştır. Doğal şartlar, iklim, kültür, ekonomik ve toplumsal değişikliklerle değişik sorunlar, değişik uygulamalar, değişik sonuçlar ve hırsal değişik görüşler gelmiştir. Bunların yanısıra teknik alandaki gelişmeler, geniş uygulama olanakları yeni ortamlar oluşturmuştur. Bu da kaygının yaygınlaşmasını sağlamıştır. Modernleşmenin, endüstrinin getirdiği, yaşamayı dahi tehdit eden hava kirliliği ve diğer yıkıcı nedenler anıt ve yerleşmeleri koruma kaygısıyla birleşmiş, yaygınlık artmıştır.

Venedik Tüzüğünü yazmış olan bilim adamları ve teknisyenler kümesine baktığımızda kesin bir coğrafi bölge kısıtlaması da izlemekteyiz. Toplantıya katılanlarla tüzüğü yazanların büyük çoğunluğunu Avrupa ülkelerinden gelen temsilciler oluşturmuştur. Tüzüğü kaleme alan kümedeki 23 kişiden, uluslararası örgüt temsilcisi üçü çıkarsa kalan 20 kişiden 17'si Avrupalıdır. Geriye kalan üç kişiden bir Tunus'lu, Peru'lu, biri de Meksika'lıdır. Uluslararası düzeydeki ilişkilerin başlangıcı sayılabilen Venedik toplantısı Avrupa'da oluşmuş görüşün ve anlayışın baskısı altında idi. Kabul edilmesi gereken doğal bir durumdur bu. Ancak Venedik Tüzüğü eleştirilirken bu baskının devamlı akıldan tutulması gereklidir.

1964 yılından bu yana konunun yaygınlaşması, çok yönlülük kazanması ve sadece belirli bir gurubun görüşünü yansıtmaması Venedik Tüzüğünü eleştirmede kolaylık sağlamaktadır. Özellikle Avrupa'da yerleşmiş anlayış ve geleneklerin dışında kalanlar için bu eleştiri daha da kolay olmaktadır. Bu anlayış dışında kalanlar için tüzükteki ilkeleri, (özellikle ilkeler tüm olarak alınmadan teker teker uygulandıklarında) gelişmeler içinde değerlendirmek pek zor olmamaktadır. Nitekim tüzüğü eleştirenlerin çok kere birleştikleri nokta da bu olmaktadır. Böylece yetersizlik, sadece kapsamda değil kavramda da ortaya çıkmaktadır.

On yıl gibi kısa bir sürede Venedik Tüzüğü'nün yetersizliğini ortaya çıkaran bu genel nedenler eleştiride hayli dikkatli olmamız zorunluluğunu ve yapıcı eleştirmen olmak istiyorsak gene ilerde en az bu kadar kısa bir süre içinde bu konuda nereye varılacağını kestirebilmemiz gerekir sanıyoruz. İlkelerin geçerli olabilmesi için yeni denemelerin sonuçlarını kapsamı kadar gelişmelerle ortaya çıkabilecek yeni oluşumların kavram ve kapsamını da içermesi zorunludur.

Şekil 3. Konya'daki Iq Karaaslan Mescidi (13. yy. ilk yar) halen kullanılmakta olup buna göre kişisel ölçekte eklemeler kazanmaktadır.

Şekil 4. Amasya Bimarhane (1308) 1950 yıllarında yapılan bir onarım örneği

İlkelerde geçerlilik için gerekli özelliklerden biride çok ayrıntılı olmadan ve ayrıcalıkları yüklenmeden güdücü olma niteliğidir. Bu, ilkeleri genelde kalma zorunluluğuna itmekte ve yasalar gibi kesinlikler getiren ifadeden uzaklaştırmaktadır. Bu yüzden Venedik Tüzüğü, onu yasa gibi kullanmak isteyenleri hayal sükûtuna uğratmıştır.

Venedik Tüzüğünü bütünüyle değerlendirmeden, yani bütünü göz önünde tutmadan maddelerini ayrı ayrı ve tek tek alanların ve bunun sonucu uygulamalarda çelişkili çeşitliliklere dikkati çekenlerin de yanılığını doğal olan bu yasal niteliğin eksikliğinde aramalıdır.

Ayrıca hayli pratik bir eksiklik daha göz önünde tutulmalıdır. Bu da Fransızca yazılmış olan esas metnin İngilizce, İspanyolca ve Rusçaya çevrilisinde ve bunların tefsirinde görülen eksiklikler ve sapmalardır. Örneğin saptayabildiğimiz kadarıyla Türkçeye değişik dillerden değişik kişiler tarafından çevrilmiş dört beş Venedik Tüzüğü görülmektedir ki bunlar arasında izlenen anlatım ve anlayış farkı bile buna örnek sayılabilir. Nitekim tüzüğün Fransızca yazılmış olan esasıyla İngilizcesi arasındaki farkın Rusçasında hayli arttığı da belirtilir.

Venedik Tüzüğü'nün niteliğinde belirlenen yukarıda pek genelde sıraladığımız boşluklardan yararlanarak konuya biraz daha ışık tutabileceğimizi sanıyoruz.

Genel izlenim olarak, 1960 yıllarına kadar uygulamalardaki ortak hataları önleme amacı, eksiklikleri tamamlama davranışı güncel sorunlara tepkileriyle birlikte tüzüğün bütününde görülmektedir. Bunlar tüzüğün tanımlama, amaç, koruma, onarım, tarihi yerleşmeler, kazılar ve yayınlar adı altındaki ana bölümlerinde izlendiği gibi maddelerin kendi içinde de teker teker görülebilmektedir.

Tanımlar:

MADDE 1- Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan

kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.

MADDE 2- Anıtların korunması ve onarımı için, mimari mirasın incelenmesine ve korunmasına yardımcı olabilecek bütün bilim ve tekniklerden yararlanılmalıdır.

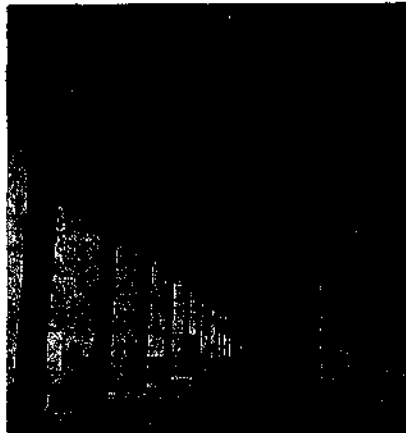
Venedik Tüzüğü'nün tanımlar başlığı altında verilen ilk iki maddesi, bilindiği sanılanın eksikliğini tamamlama, yeni nitelikleri vurgulama örneğidir. Bu yüzden ilk iki maddeyi içeren bölüme "Tanımlama" değil belki "Tamamlama" veya bazı hususların gözden geçirildiği, eksikliği izlenen önemli noktaların vurgulandığı "On İlkeler" kısmı demek daha yerinde olurdu.

Nitekim tüzüğün ilk maddesinde tarihi anıt nedir sorusuna yanıt verileceğine, adeta bu tanımın bilindiği varsayımdan hareket edilerek bunda eksik olan özellikler sıralanmıştır. Belki de bu özellikler içinde tüme gidilmek istenmiştir. Ancak bunda başarılı olunduğu iddia edilemez.

Var olduğu sanılan veya var olması istenilen tanımda kavramsal bir yaklaşım oluşturulmaktadır. Tek yapının anıtsallığı bir kavram olarak belirtiliyor ve bu kavrama görüntülü eklemeler yapılarak kentsel ve kırsal yerleşmeler katılıyor. Çoğullaştırılan anıt tanımında getirilen yeni değerler içinde ise belirli bir uygarlık çizgisi yanısıra tarihi olaylar ve gelişmelere de yer verilmesi öneriliyor. Bununla yetinilmiyor, eksik görülen değerlerin kavramda daha güçlü yer etmesi için diğer bir nitelik vurgulanıyor. O güne dek yapılarda önemle durulan başlıca değerlendirme özelliğinin görünüşteki görkem olduğu ancak bu alışkanlığın yitirilmesi gerektiği belirtiliyor. Bu direniş ikinci cümlede belirtiliyor. Artık sadece görkemli, görünüşte önemli yapıların değil geçen zamanla kültürel anlam kazanmış basit, mütevazı yapı ve yapı kümelerinin de bu kavram içinde yer etmesi öneriliyor.

Tanımlar bölümüne alınmış ikinci madde ise neden buraya alındığını sorduracak niteliktedir. Esasta bugüne kadar kavramda yer etmediği izlenen özellikler, yani bilimsel ve teknik yön vurgulanmak istenmişse bu çok yerinde bir katkı olmuştur.

Daha çok uygulamada görülen, eksikliği kesinlikle hissedilen bir hususa değinilmiş bir madde bu. Mimari mirasın

Şekil 5. Paris Quartier du Marais'de Parc Royal'ı çevreleyen, onarılmakta olan bir yapının revaklı bölümü

Şekil 6. Paris, Quartier du Marais'deki aynı yapıda dükkan olarak kullanılan bölümlerin teşhir ve giriş kesimleri için getirilen çözüm.

incelenmesinde ve korunmasında bilim ve tekniğin katkıda bulunabilecek dallarına baş vurulmasının bir madde içinde bütün gücüyle belirtilmesi ve o zamana kadar kullanılan yöntemlerin düzeyi hakkında bize bilgi de vermektedir. Konunun bilimsel ve teknik yönleri olabileceğini kabul etmeyenlere karşı hayli sert bir çıkış yapılmış ve kavramda bunun kesinlikle yer etmesi istenmiştir denilebilir.

Amaç :

MADDE 3- Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar bir tarihi belge olarak da korumaktır.

Çok kısa bir cümle ile oluşturulmuş tek maddelik amaç başlığı altında belirtilen bu kısım tüzüğün ilgiyi çeken yönlerinden biridir. Bir ilke olarak alınmasındaki neden, uzun süredir tartışmaya açık bir konuyu çözümlenmeye çalışmasındandır.

Bir bakıma tarihi anıtların değerlendirilmesinde ve sınıflandırılmasında ağırlık kazanmış olan sanat yönüne önem veren, güzellik, estetik, yegânelik gibi nitelikleri önde tutan davranışlara karşı bir çıkış olduğu da ileri sürülebilir. Anıtların tarihi değerlerinin de en az sayılan nitelikler kadar önemi olduğu belirtilmek istenmiştir. Sanat ve tarihi değerlendirmede bir eşlik olduğu ve bunda bir denge kurulması gerektiği ileri sürülmektedir.

Bu çaba, kabaca yapıyı estetik yönden değerlendirmeyi öngören onarıcı mimar, estetikçi veya teknisyen v.b. ile anıtı sadece tarihi yönüyle önemseyen sanat tarihçisi, arkeolog, tarihçi gibi bilim ve meslek kümeleri arasında uzun süredir devam eden çekişmelere son vermeye dönük bir çalışmadır. Başarılı olması arzu edilen barışçı bir yaklaşım getirebilmek ve uzun zamandır uygulamalarda, değerlendirmelerde yıpratıcı sonuçlara götüren bu iki karşıt tutum çözümlenmek istenmiştir. Bu ilkenin amaç olarak Venedik Tüzüğüne getirilmiş olması bizce bir aşamadır.

Ayrım yapmak zor ise de aşağıda "Koruma" başlığı altında toplanan beş maddelik ilkeler kümesi kavramda ve karar vermede gerekli özellikleri ve yaklaşımları, "Onarım" başlığı altındaki beş maddelik ilkeler kümesi ise uygulamada ve teknik düzeydeki genel hususları ve metodolojiyi kapsamaktadır denebilir.

Bunları sırasıyla ele alırsak:

Koruma:

MADDE 4- Anıtların korunmasındaki temel tutum korumanın kalıcı olması, devamlılığının sağlanmasıdır.

Dördüncü madde, geçerliliğini kesinlikle yitirmeyen ve yitirebileceğini de sanmadığımız bir koruma ilkesini vurgulamaktadır. Anıtların korunmasında devamlılık, koruma önlemlerinin kalıcı olması tek çıkar yoldur. Anıtların korunması için yapılacak proje ve programlarda korumayı devamlı kılma, önerilerin tümünde hiç akıldan çıkarılmaması gereken bir noktadır. Bakımda kesinlikle devamlılık sağlanmamış onarım çalışmaları çoğu kez koruyucu olmaktan çıkmakta hatta zararlı bile olmaktadır.

MADDE 5- Anıtların korunması, her zaman onları herhangi bir yararlı toplumsal amaç için kullanmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu çeşit bir kullanma

Şekil 7. Tokat, Gök Medrese avlusu (13.yy. son çeyrek) erken bir onarım ve bu tür yapıların müzeye çevriliği örneği.

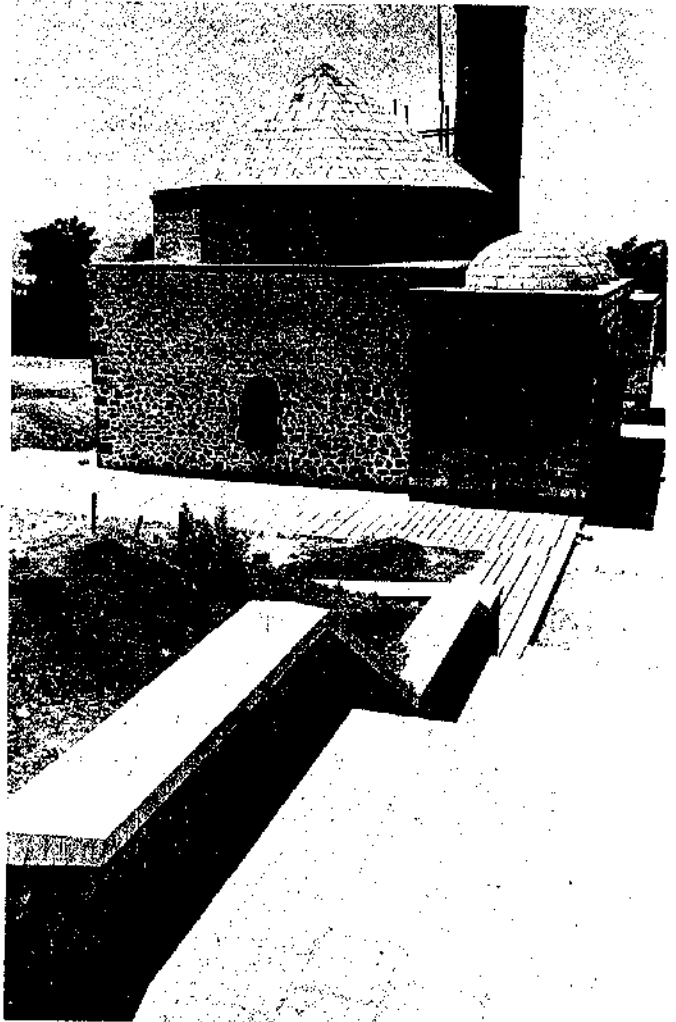
arzu edilir, fakat bu nedenle yapının planı ya da süslemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir.

Korumada bakımla devamlılık sağlanabileceği ilkesinin yönlendirilmesinde beşinci madde yardımcı olmaktadır. Koruma için yapıların devamlı kullanılması bakımlarının sağlanmasını da getirmektedir. Bunun için de toplumsal bir işlev getirmek, yapıyı görevlendirme, anıtların yaşamlarını devam ettirmek için gerekli görülmektedir. Yapıyı koruma çalışmalarının yönünü kendisinin ne şekilde kullanılacağı tayin etmektedir. Bunun için de verilecek ilk kararlardan biri bu işlevin saptanması olmalıdır. Ancak bu kararı verirken, toplumsal işlevliğin ne olacağını saptarken salt koruyucunun, teknisyen veya yönetici olarak etkin olabileceği düzeyi de düşünmek gerekmektedir ve bu konuda yardımına erişme zorunda kalabileceği ilgili alanlarda nitelikli kişileri ve bilgiyi de göz önünde tutmakta yarar vardır. Bu düzeyde işbirliği, kısaca değişik bilimsel ve teknik dalların katkısı ortaya çıkmaktadır. Ancak bu madde fazla açıklık getirmeden görüntüde izlenebilecek bazı müdahalelere yön vermekle yetinmektedir. Bu nedenle de kısıtlı, yetersiz kalmaktadır.

Yapıya getirilecek yeni yaşam biçiminin, anıtın düzenini, planının ve süslemelerini etkilemeyecek nitelikte olması kesinlikle istenmektedir. Ancak değiştirmeler, yapıyı fazla zorlamadığı hallerde işlevin kabul olunabileceği tekrar edililerek kolaylıkla erişilebilecek tehlikelerin önlenmesine çalışılmıştır.

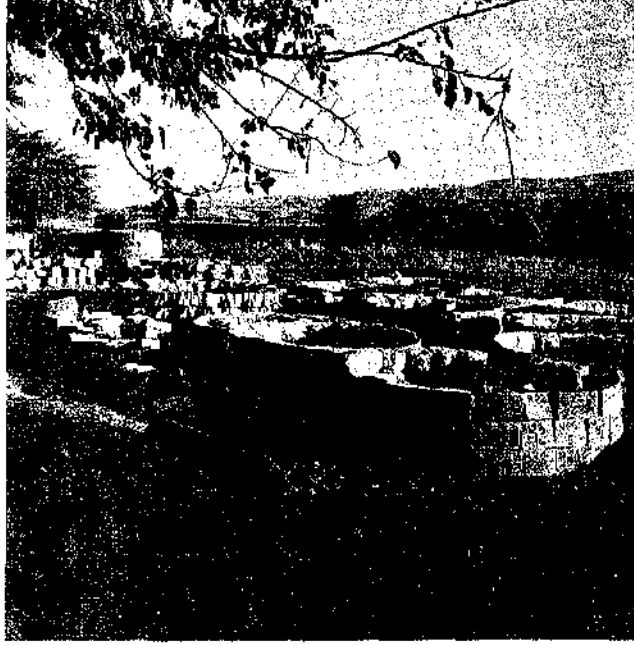
Maddede belirtilmemiş olan nokta, yapıların kendilerine öz işlevlerini yitirmiş olması halidir. Eğer anıt halen ilk işlevini sürdürüyorsa bunun da birlikte korunması gerekliliği ve bunun korumada bir arada düşünülmesi olağan bir varsayımdır ve tekrarına gereksinme duyulmamıştır. Bunun ele alınışında gene kullanılmayan yapıları eski işlevlerine döndürme çabalarındaki yapay tutumları göz önünde tutmak

Şekil 8. Eski Pertek'te Keban Barajı göl alanı içinde kalan kesimdeki Aşağı Camii (Çelebi Ali Camii 16. yy.)

Şekil 9. Eski Pertek Aşağı Camiinin (Çelebi Ali Camii 16.yy.) taşınmak üzere sökülmesi.

Şekil 10. Yeni Pertek'e taşınan caminin bugünkü durumu ve yenilenen çevresi.

gerekir. Önerilen yeni işlev ile zorlamalı eski işleve dönüştürme çelişkisi bu maddeyi yıpratıcı özelliklerden biridir. Bu çelişkiyi örneğin çoğunlukla kullanılmamakta olan hamamlarımızın ve kervansaraylarımızın onarımdan sonra düşünülen işlevler tartışmasında izlememiz kolaydır.

MADDE 6- Anıtın korunması, ölçeği dışına taşmamak şartıyla çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye, ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.

Anıtların tek tek korunması süreci aşıldığından ve yapıların çevresiyle değerlendirilmesi zorunluğu kabul edildiğinden bu yana yapılan tartışmalar içinde yer alan bir nitelik bu maddede yansıtılmak istenmiştir. Bunun da kesin bir çözüm getiren ilke olmadığı kolayca izlenilmektedir. Nitekim anıtın çevresiyle birlikte korunması sorunu bir parçasıyla, takibeden yedinci maddeye aktarılmıştır.

Anıt ve çevresi sorunuyla ilgili yasalarda, yasaların gerektirdiği anıtın çevresinde korunacak alan için 10 m, 50 m, 500 m vb. bazı kesin sayısal ölçüler verilmiş olduğunu izlemekte idik. Ancak her anıt nasıl kendi başına bir sorun, korunması için kendine özel çözümler isteyen değişik bir durum ortaya koyuyorsa aynı özellik çevresi için de söylenebilir. Bu yüzden genellikle belirli bir sınır çözümlerinin, bütün anıtların çevresi için uygun bir sayısal kısıtlama yapmanın güçlüğü ortaya çıkmış ve bu nitelikte yasalar değerlerini kısa sürede yitirmiştir. Yapının ölçeğine uygun bir çevrenin bakımı ve korunması şeklindeki genel bir yaklaşımla bu soruna bir çözüm getirmek istenmiş ve anıtların etrafında tarihi çevre varsa bunun olduğu gibi kalması öngörülmüştür. Bunların etrafındaki yıkım, yeni yapımlar veya düzenlemelerde eskisiyle ilişkin kütle ve renklerin ahengini bozacak herhangi bir değişikliğe de kesinlikle karşı çıkılmaktadır. Burada da "ahengin bozulması"

veya "yapının ölçeği" gibi tartışılması kolay deyimlerle karşı karşıya kalınmakta, doğal olarak da uygulamalarda çelişkiler yer almaktadır. Buna çözümün, genelde kalan ilkelerle getirilebileceği kanısında değiliz. Gene bir kavram düzeyine, bir yargı eşliğine ulaşılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

MADDE 7- Bir anıt tanıklık ettiği tarihin ve içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçasıdır. Anıtın tümünün ya da bir parçasının başka yere taşınmasına -anıtın korunması bunu gerektirdiği ya da çok önemli ulusal veya uluslararası çıkarların bulunduğu haller dışında- izin verilmemelidir.

Yapıların yapıldıkları yerin düzeni içinde düşünüldükleri, çevreleriyle değerlendirdikleri düşüncesinin bir uzantısı olan bu maddeye ayrı yer verilmesinin güncel uygulamalarla ilişkisi olduğu kanısı yaygındır. Nitekim, yapıların koruma amacıyla bir yerden başka bir yere tüm veya parçalar halinde taşınması örnekleri artmaya başlamıştır. Özellikle Mısır'da Assuan Barajının tamamlanmasına yakın bir sürede su altında kalacak yapıların önemi ve sayısı açığa çıktığından girilen uluslararası büyük kurtarma çalışmaları, sonradan güçlü uluslar arasında bir yarışma haline dönüşen uğraşları ve bunun sonuçları, bu maddenin oluşması için bir neden olarak gösterilebilir.

Assuan Barajı göl alanından kurtarılan anıtların, Abu Simbel' dekiler yanı sıra Mısır'dan alınıp başka ülkelere götürülen tapınakların yeni konum yerlerinde hiç de tatmin edici, iç açıcı durumda olmadıkları gözlenmiş, eleştirilere yol açmıştır. Venedik'teki toplantı sırasında bu tartışmaların yoğun olması böyle özel bir duruma önem kazandırmış, belirgin bir şekilde ele alınmasına zorlamıştır denilebilir.

MADDE 8- Anıtın tamamlayıcı unsurları sayılan heykel, resim gibi süslemeleri, ancak bunları korumanın başka çaresi yoksa, yerlerinden kaldırılabilir.

Sekizinci maddenin bir önceki maddeden ayrıcalığını açıklamak, yapının tümünü veya parçalarını süslemelerinden ayrı düşünmek bir hayli güç gözükmektedir. Ancak burada gene uygulamalardaki yoğunlukla karşılaşılan sorunların çözülmesi zorunluluğu neden olarak gösterilebilir. Gene bu madde Avrupa'da sık rastlanılan bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle heykel ve kabartmalarda süslü kiliselerde zamanla ve bilhassa hava kirliliği ile gittikçe artan bir koruma sorunudur bu. Öncelikle yıpranan dış yüzlerdeki süslemeler, taşın korunmasındaki çaresizlikten ötürü, dikkati çekmekte ve yoğunlukla süslemelerin kopyaları yerlerine konularak orijinaler depolara veya müzeler taşınmaktadır. Bu bir tür moda halini almıştır. Bu işlem için geliştirilmiş teknikler yarışması yapılmaktadır. Buna karşılık taş koruma denemeleri sorunu önleyecek olumlu sonuçlar vermekten uzaktır ve alışkanlık haline gelmiş olan süslemeyi koruma amacıyla yapıdan ayırma çalışmalarına da acele bir set çekmek gerekiyordu. Buna ait çalışmalar Venedik Tüzüğü'nün güncel sorunlarına güç vermiş oluyor, ancak ilkelerin zamanla oluşan geçerlilik sürecine hanel getiriyor, moda kendisini yitiriyordu.

Bu maddeyle anıtları korumada kavram ilkeleri dizisi tamamlanmış oluyordu ve uygulamalarda geçerli yöntemlerin belirtilmesi gerekiyordu. Yöntemleri "restorasyon-onarım" başlığı altında toplanmış olan beş maddede izliyoruz. Bunlara

onarım çalışmalarının, projelerinin esasları veya uygulamada takip edilecek ana çizgiler şeklinde de bakılabilir.

Onarım:

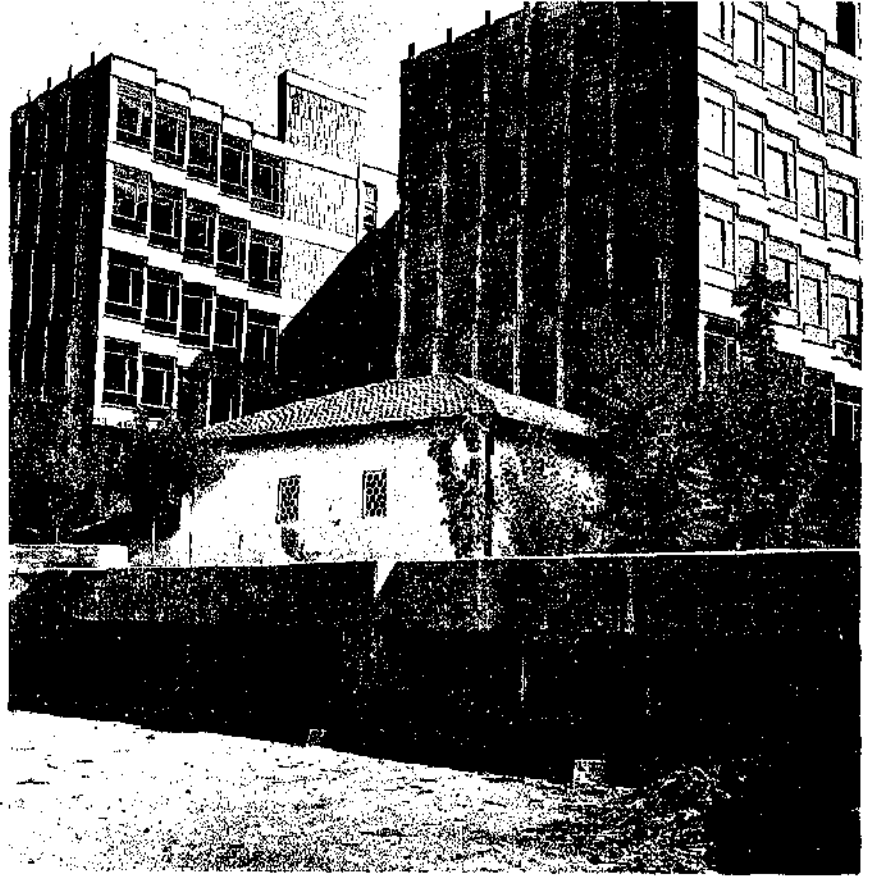
MADDE 9- *Onarım uzmanlık gerektiren bir iştir. Amacı, anıtın estetik ve tarihi değerini korumak ve ortaya çıkarmaktır. Onarım, kendine temel olarak aldığı orijinal malzeme ile güvenilir belgelere saygıyla bağlıdır. Faraziyenin başladığı yerde onarım durmalıdır; yapılması gerekli herhangi bir eklemenin mimari kompozisyondan farkı anlaşılabilir ve gününün damgasını taşımalıdır. Herhangi bir onarım işine başlamadan önce ve bittikten sonra, anıtın arkeolojik ve tarihi bir incelemesi yapılmalıdır.*

İlkenin ilk cümlesi bir savunun kabul edilmesini önermektedir. Onarımın değişik nitelikte bir bilgi, bir disiplin, bir meslek olduğu savunusunun yer etmiş olduğunu, bu konuda bilgi ve denemelerden yoksun her önüne gelenin, iyi niyetle dahi bu işi beceremeyeceğini kesinlikle belirtmek gerektiğini göstermektedir. Bugün hâlâ bunun tartışmasının yapıldığı veya tartışmaya lüzum görülmeden uygulamalarda bazı değişik meslek sahiplerinin hiç bir denemeleri olmadığı halde tarihi anıt onarımına kalktıkları ülkeler görülmektedir. Bu tür davranışların izlenen acı sonuçlarını önlemek için uygulamada ilk ilke olarak vurgulanmış olması doğaldır.

Kendine öz nitelikleri belirginleşmiş bu uzmanlık dalında nedense uygulamadaki amacın da tekrar belirtilmesi gerekmiştir. Tarihi ve estetik değerlerin birlikte vurgulandığı amaçta onarımın saygınlık kazanması için uydurmalarından uzaklaşılmasına dikkat çekilmektedir. Esasta amaç, değerlerin tüm olarak savunması, ve orijinal malzemeyle gerçek ve güvenilir belgelere dayanmayan çalışmaların geçersizliği olmaktadır. Onarımda varolana dayanmayan katkıların, Viollet-le-Duc'ten bu yana zararları örneklerle kesinleştiğinden ivedilikle bunların durdurulması istenmektedir. Faraziyelerle, aktarmalar, benzetmeler, olasılıklar onarım projelerinin en ilginç, en çekici yönü olduğu kadar uygulamalarda en zararlı yönü olmuştur. Bunlardan kesinlikle sakınılması istenmektedir. Ancak yapılarda tamamlamalar, eklemeler önüne geçilmez teknik ve estetik nedenlerden ötürü gerekli işler bunların nasıl olabilecekleri de belirtilmiştir. Aranılan özellikler oldukça basittir, tarihi yapının mimari bütününe, kompozisyonuna saygıyı yitirmeden eklerin tanınacak şekilde yapılması ve yapıldığı devrin damgasını taşıması istenmektedir. Çalışmaların belgelenmiş olması gerekmekte yani herhangi bir onarımdan önce, onarım süresince ve sonunda arkeolojik ve tarihi incelemelerin yapılması beklenmektedir. Onarımın herhangi bir yapı müdahalesinden farklı bir iş olduğu burada da vurgulanmaktadır.

MADDE 10- *Geleneksel tekniklerin yetersiz kaldığı yerlerde, koruma ve inşaa için bilimsel verilerle ve deneylerle geçerliliği saptanmış herhangi modern bir teknik kullanılarak anıt sağlanabilir.*

Uygulamaya geçildiğinde unutulmuş olmasını önlemek amacıyla olsa gerek, tüzüğün ikinci maddesinde belirtilen tekniğe ait husus onuncu maddede tekrar edilmiş gibidir. Aynı seziyle tanımlar bölümündekine benzer şekilde burada da uygulamalara ait ilk kavram ilkeleri bir önceki maddede verilmiş görülmektedir. Ancak bu defa ayrıntılara inilmiş, onarımda

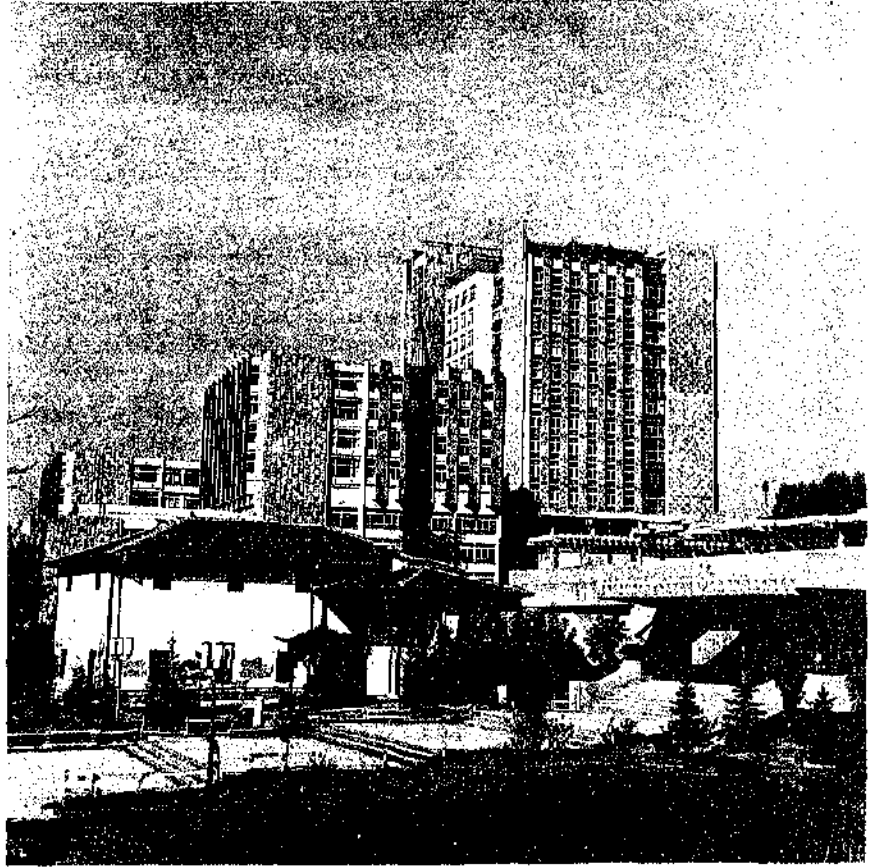

Şekil 11. Hacettepe Üniversitesi içinde kalan onarılmış Poyracı Mescidi çevre sorunuyla başbaşa bırakılmıştır.

Öncelik geleneksel tekniğe verilmiş bunun yetersiz görüldüğünde modern tekniklere baş vurulması ön görülmüştür. Ancak modern müdahalenin geçerliliği için bilimsel ve deneysel olur beklenmektedir. Nitekim bu olurlar alınmadan yapıp zararı görülmüş örneklere onarım tarihinde hayli sık rastlanmıştır. Örneklerden en üstünü Atina Akropolündeki Parthenon Tapınağıdır. Yapının korunması için modern teknik adıyla uygulanmış çimento ve demir karışımı yapıyı sağlamlaştırmaktan çok çürümesine neden olmuştur.

MADDE 11- Anıta maledilmiş farklı devirlerin geçerli katkıları saygı görmelidir; zira onarımın amacı "stil birliği" değildir. Bir anıt üst üste çeşitli devirlerin izlerini taşıyorsa alttaki devirleri açığa çıkarmak ancak bazı özel hallerde -yok edilen malzemenin önemi azsa, açığa çıkarılan malzeme büyük tarihi, arkeolojik ya da estetik değer taşıyorsa ve korunma durumu böyle bir davranışı gerekli gösterecek kadar iyi ise- haklı çıkarılabilir. İlgili unsurların öneminin değerlendirilmesi ile ilgili yargıyı ve neyin yok edileceği üzerinde kararı vermek, sadece bu işi üzerine almış kimseye bırakılamaz.

Gene en iyi şekliyle Viollet-le-Duc tarafından tanımlanmış ve onarım çalışmalarında en çekici tasarım ve uygulama işlemi olan tarihi bir anıtı ilk haliyle ortaya çıkarma veya en güçlü katkının bulunduğu devir içinde tümüyle gerçekleştirme genel tanımıyla "stil birliği"ne kavuşturma tutkusu doğal

Şekil 12. Ankara, Hacettepe Üniversitesi içindeki Hacı İlyas (1704) Camii onarılmış ve yepyeni bir çevre içine alınmıştır.

olarak onarım uygulamalarına egemen olmuştur. Avrupa'da sayısız örnekleri olan bu tutku, İngiltere'de bir süre o kadar çok uygulanmış ve zararlı olmuştur ki "restorasyon" kelimesi bu yüzden o ülkede kötü bir ün kazanarak ancak bir onarım yerilmek istendiğinde kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle tarihçi ve arkeologların araştırmalarında yer alan, ele geçen buluntu ve belgelerle tarihsel olayları, yapı ve yapıtları tüm olarak düşünebilme, yaşayıp yaşatabilme çabasını, bütün boyutlarıyla canlandırabilme tutkusunu, yadırgamamak gerekir. Hele önem verdikleri, ilgilendikleri zaman süresi buluntuların bir parçasını oluşturuyorsa bunu diğerlerinden sıyrıp kayırmalarında haklı oldukları dahi ileri sürülebilir. Ancak bunu düşünce ve tasarım düzeyinden çıkarıp uygulama düzeyine aktardıklarında sonuçların ne olabileceğini kestirmek güç olmasa gerek. Örneğimiz, biraz abartmalı da olsa İstanbul Surlarının tarihinin bir kesiminde beyaza boyanmış olduklarını saptayan ve bu olayı önemseyen bir onarımcının surları badana ettiğini düşünürsek bunun ne tür tartışmalara yol açacağını kestirmek pek güç olmaz. Kaldı ki benzeri uygulamaların örnekleri pek az değildir.

"Stil birliğini" bir amaç olarak benimsemiş onarımcıların tarihteki sayısı hayli kabarıktır. Bugün bile bu eğilimi benimsemiş olanlar vardır. Tasarımda ilginç ve hatta gerekli olan bu tutumu uygulamaya dönüştürmenin çekiciliğine bir yön vermenin ise gerekliliği ortadadır.

Anıtlarda değişik devirlerin izlerini taşıyan eklerin, düzenlemelerin saygıyla karşılanması önerisi bu yönde yapılabilecek en geçerli uyarıdır. Olasılıklar akla

getirildikçe daha ayrıntılı vokesin bir ilkeyi önermek güçleşmektedir. Amacın stil birliği olmadığını belirtmekle de bu desteklenmelidir. Ancak ne yapılabileceğine açıklık getirmek de gerekmiş ve olanaklar için de bu belirtilmek istenmiştir.

Bu madde de bizce en ilginç husus son cümlede yer almaktadır. Karar verme işlemi onarımın sorumlusuna bırakılmamaktadır. Böylece bir denetleme getirilmek istenmiştir. Ayrıca bu yaklaşımı konunun çok yönlü oluşuna bir işaret olarak da kabul edebiliriz. Anıtların onarımının bir uzmanlık dalı olduğu kadar bir çok bilim dalını içeren, ilgili bilim dallarının yardımını gerektiren bir konu, bir küme çalışması olduğunun burada belirgin halde getirildiğini ileri sürebileceğimizi sanıyoruz.

MADDE 12- Eksik kısımlar tamamlanırken, bütünle uyumlu bir şekilde bağdaştırılmalıdır; fakat bu onarımın, aynı zamanda artistik ve tarihi tanıklığı yanlış bir şekilde yansıtmaması için, orijinalden ayırdedilebilecek bir şekilde yapılması gereklidir.

On ikinci madde bir bakıma dokuzuncu maddede belirtilen eklemelerle ilgili ilkeyi, belki biraz daha ayrıntılı olarak, yinelemektedir o kadar. Ancak bu madde Venedik Tüzüğü'nün kabülünden bu yana hayli sık ele alınmış, uygulamalarda kullanılmış buyüzden de hayli eleştirilmiş bir maddedir.

Özellikle tarihi anıtları uzun süre ihmal edilmiş ve ekonomik yönden de hızlı bir gelişme çabasına girişmiş, turizm endüstrisi ile kalkınmayı öngören bu nedenlerle anıtlarını acele onarmaya çalışan ülkelerde yapıların eksik kısımları tamamlanırken tümlle ahenk (*harmony*) ve ayırt edilebilirlik yolunda pek çelişkili örnekler verilmiştir. Tarih ve sanat yönünden yapı veya yapı kümelerine yapılacak tamamlamalarda bir ahenk ve aynı zamanda ayırt edilebilirlik iddiasıyla neler yapılabileceğini düşünmek, hele tüzüğün bütünü göz önünde alınmazsa, hiçte güç olmasa gerek.

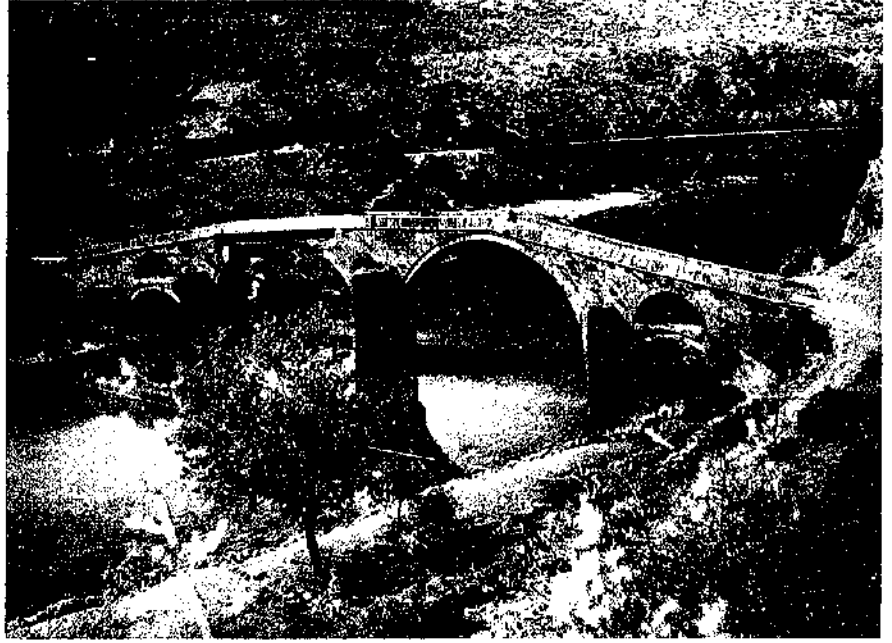
MADDE 13- Eklemelere, ancak, yapının ilgi çekici bölümlerine, geleneksel konumuna, kompozisyonuna dengesine ve çevresiyle olan bağıntısına zarar gelmediği hallerde izin verilebilir.

Onikinci madde için söylenenler bu madde için de, hatta fazlasıyla geçerlidir. Bir yapının ilginç bölümlerine, konumuna, çevresine "zarar" vermenin, saygı göstererek olsa, mimarın yapabileceği ekleri kısıtlamanın güçlüğü, bu konuda yapılabilecek tartışmaların çelişkilerle dolu olduğunu son yıllarda yapılmış olan örneklerle ve ilgili toplantılarda kolayca izleyebilmekteyiz.

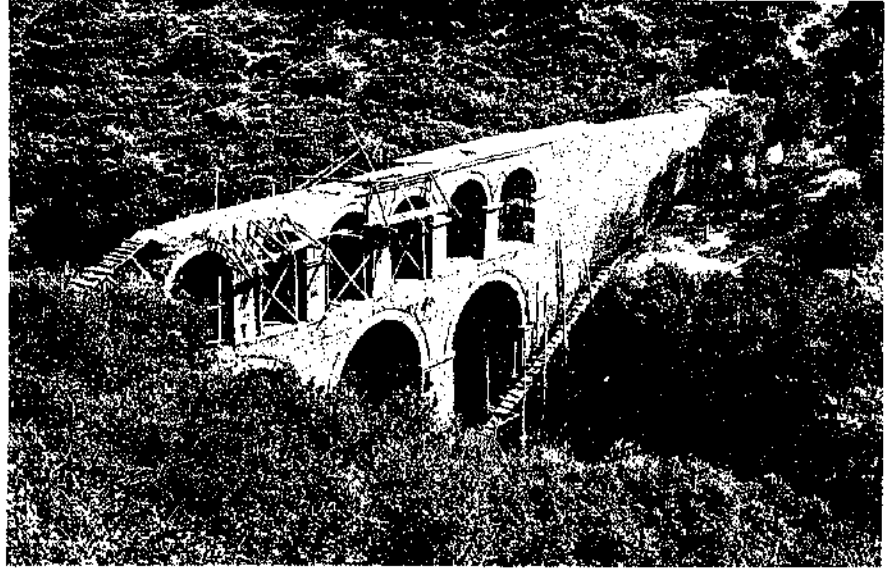
Tarihi Yerler:

MADDE 14- Anıtların buldukları yerler, bütünlüğün korunması, sağlıklı kılınıp yaşanır bir şekilde ortaya konması için özel bir dikkat gerektirir. Böyle yerlerde yapılacak koruma ve onarım çalışmalarında daha önceki maddelerde açıklanan ilkelerden esinlenmelidir.

Tarihi yerleşmelerin, anıtsal kümelerin korunmasıyla ilgili bu madde, son yıllardaki eleştirilerde yeniden ele alınması için üzerinde en çok durulandır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da yıkılan tarihi yerleşme yerlerinin değerlerini

Şekil 13. Yugoslavya, Trebinje yakınlarında kullanılmak amacıyla onarılmış olan Osmanlı devrine ait Aslaniç Köprüsü

Şekil 14. Selçuk Aydın yolu yakınında korunmak üzere onarılan bir Roma Devri Köprüsü.

yeniden kazandırma amacıyla yürütülen çalışmalar öngörülmesi olanaksız bir yoğunlukta olmuştur. Venedik Tüzüğü'nün yazılmasına kadar geçen on, on beş yıllık sürede sorunlar henüz bütün yönleriyle açığa çıkmamıştı. Yerleşmelerdeki yapılar adeta tecrit edilmiş, tek tek anıtlara uygulanan ilkelere göre onarılıyordu. Bu madde olgunlaşmamış bu yönü açıkça yansıtıyordu.

Ancak yerleşme yerlerinin sayısı ve ölçeği arttıkça, yıkılmış yerler yerine yaşanan yerlerin korunması konusu ele alındıkça ve tarihi merkezler yanısıra basit görünüşlü yapı kümeleri, köyler ve kasabalar bütün olarak düşünüldükçe sorunlar hayli değişik ölçeğe ulaşmıştı. Teknik, ekonomik sorunlar yanısıra nadiren ele alınmış psikolojik ve sosyal sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Korunan geniş ölçekteki yerleşmelerde parasal sorunlarla birlikte sosyal yapı değişimleri bu konuya yalın bir şekilde bakılabilmemesine kesinlikle olanak vermiyordu.

Şehir Planlaması yanında çevre sorunlarını aşan ve bölge planlamasından genelulusal planlamaya kadar etkin olan sorunlar dizisi bu maddeyi bütünüyle yitirmiş görünmektedir. Bu nitelikteki bir koruma işlemine sadece bu maddeye bakarak girişmek adeta sorunlardan kaçmak hatta gülünç duruma düşmek oluyordu. Tek yapılar üzerinde uygulanmasında çelişkilerin var olduğu ve bir bütün halinde değerlendirilmesinde sıkıntılar çekildiği görülen ve kavram konusunda fikir birliğine erişilemeyen tüzüğün böyle çok daha çetrefilli sorunları ortaya koyan durumlarda uygulanmasına çalışma ne denli yeterli olabilirse bu madde de o denli yeterlidir, denilebilir. Ancak bir yerleşme içindeki tek tek ele alınan yapılarda teknik ve uygulama yönünde tüzüğün maddelerindeki anlayıştan dışarı çıkılamayacağı göz önünde tutulması gerektiği gibi bunların bir yapı kümesine salt uygulamasının da bir çözüm olmayacağını akılda tutmak gerekir. Daha önceki maddelerle ilişki kurmak suretiyle de esas olan yerleşmelerin korunması sorunu bir maddelik kısa bir ilkenin ölçeğini çoktan aşmıştır. Kanımızca bunun yerini ilkelerin değil yöntemlerin alması gerekmektedir.

Kazılar:

MADDE 15- Kazılar, 1956 yılında UNESCO tarafından kabul edilmiş arkeolojik kazılarda uygulanması istenilen uluslararası ilkelerle tanımlanan kararlara ve bilimsel standartlara uygun olarak yapılmalıdır.

Yıkıntılar korunmalı, mimari unsurların ve buluntuların sürekli olarak korunması için gerekli önlemler alınmalıdır. Bundan başka anıtın anlaşılmasını kolaylaştıracak ve anlamını hiç bozmadan açığa çıkartacak her çareye başvurulmalıdır

Bütün yeniden inşa işlemlerinden peşinen (a priori) vazgeçilmelidir. Yalnız anastylosis'e, yani mevcut fakat birbirinden ayrılmış parçaların bir araya getirilmesine izin verilebilir. Birleştirmekte kullanılan madde her zaman ayırdedilebilecek bir nitelikte olmalı ve bu, anıtın korunmasını sağlamak ve eski haline getirmek için mümkün olduğu kadar az kullanılmalıdır.

Şekil 15. Tunceli Ağı'n'daki Bizans Devri Karamağra Köprüsü Keben Barajı gölü içinde kalmaktan kurtarılmak amacıyla sökülmiş ve Elazığ Mlzesine taşınmış, depolanmıştır.

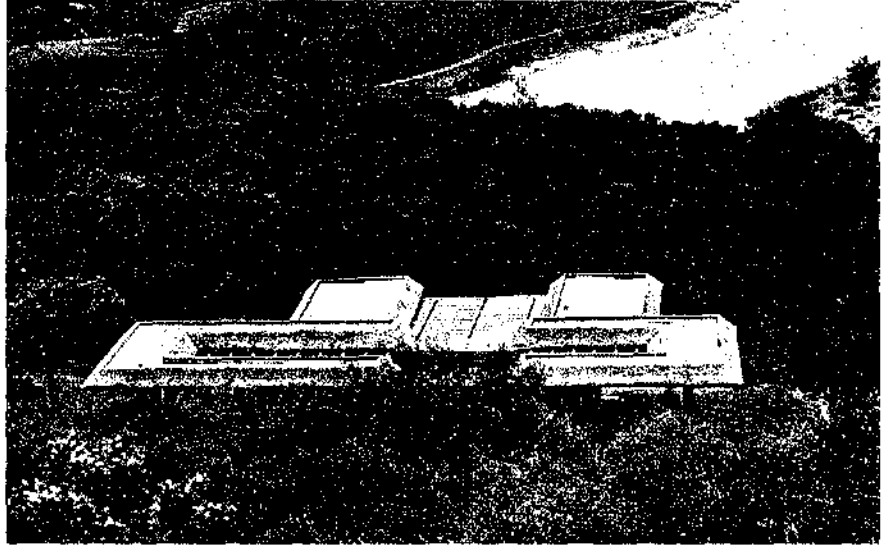
Şekil 16. Denizli, Hierapolis Sten yerinin onarılması ve turizme açılması. Roma Devrinde kullanılan sıcak su havuzu özel idare tarafından bir motel ile çevrilerek kullanılır duruma getirilmiştir.

Ondokuzuncu yüzyıl sonlarında ölü anıtlar adı altında sınıflandırılan arkeolojik yerlerdeki yapıların ayrı bir kategoride ele alınması yapay bir durum gibi gözükmemektedir. Ancak burada yapılan ayırımıda, çoğunlukla toprak altında kalmış eserlerin ortaya çıkarılması ve onarılıp değerlendirilmesiyle ilgili özel görünümü bir hususa değinilmektedir. Bu durum kanımızca son yüzyıl içinde bilimsel amaçla yapılmakta olan arkeolojik araştırmaların ortaya koyduğu ve önemsettirdiği bir konudur. Bunun ayrıcalık kazanmasındaki neden kazı tekniklerinde ve kazılar sonucu ortaya çıkan eserlerin korunmasında uygulanan işlemlerdir. Yoksa halen ayakta duran bir Yunan, Roma, Bizans, Orta Çağ veya sonrası bir eser için yapılan araştırma ve koruma yöntemi ile kazılarda ortaya çıkan veya kazı yapılmadan da izlenebilen bu devirlere ait kalıntıların korunmasının ve değerlendirilmesinin pek farklı bir davranı olmaması gerekir. Ancak kazı yöntemlerine bir esas getirmek gerekirdi ve buna bu nedenle ayrıca işaret edilmiştir.

Bu maddede işaret edilen UNESCO tarafından 1956 yılında kabul edilmiş öneriler dizisi, bu maddeyi tüzükte verilen diğer maddelerdeki ilkelerden farklı kalmaktadır.

Ancak yıkıntıların korunmasıyla ilgili öneriler ikinci paragrafta özetlenerek madde ilkeleştirilmek istenmiştir.

Görsel nedenlerden ötürü, bir yıkıntılar alanı olan arkeolojik alanların kullanılışı ve düzenlenmesi, bakımı ve değerlendirilmesi belki bir ayrıcalık getirmektedir. Asıl dikkati çeken ayrıcalık arkeolojik alanlardaki yeniden inşa tutkusudur. Bu yeniden inşa tutkusu için gerekli ilkeleri ise biz onbirinci maddedeki stil birliği ile ilgili ilkeler içinde ele alınmış görmekteyiz. Fakat bu ilkeler daha da öteye giden durumu yaratan yıkıntılar arasında yükseldiklerinden ötürü dikkati çeken yeniden yapımlar modası ve bunun uzun süredir tartışmalara kolayca yol açmasıdır. Buna düzen getirebilmenin bir kısıtlama ile

Şekil 17. Kadirli yakınlarındaki Karatepe'de geç Hitit Devrine ait kalıntıları koruyan yapının üstten görünümü.

Şekil 18. Karatepe'de geç Hitit Devrine ait yapının giriş kısmı.

olabileceği kanısı yaygındır. Bilimsel yönden olduğu kadar görsel ve değerlendirme bakımından da geçerli bir kısıtlamadır.

Arkeolojik kazılar sonucu çıkarılan yapıların çoğunlukla ender eserler ve tarihi bakımından önemli oluşları düşünülerek üzerlerinde titizlikle durulması istenmektedir. Bu yüzden genellikle buldukları şekilde korunmaları önerilmektedir. Yeniden inşa için de tek bir ilke ileri sürülmektedir. O da buluntular içinde kesinlikle emin olunan bir araya getirilebilecek parçaların birleştirilmesi, yani anastylosis'e müsaade edilmektedir. Anastylosis'in de nasıl yapılacağı açıkça belirtilmektedir. Bunun dışındaki işlemlerin dokuzuncu maddede belirtilen faraziyelerle ilgili bölümde ele alınmış olduğuna işaretle yetineceğiz. Anastylosis dışında yapılmış yeniden inşalar çoğunlukla arkeolojik alanlarda dengeyi bozmuş veya bütün çevresel eksiklikleri ile düzensiz bir açık hava müzesi havasına bürünmüştür.

Yayın:

MADDE 16- Bütün koruma, onarım ve kazı işlerinde her zaman çizim ve fotoğraflarla, açıklık kazanmış çözüm

getirici ve eleştirici raporlar şeklinde kesin belgeler hazırlanmalıdır.

Temizlemenin, sağlamlaştırmanın, yeniden düzenlemenin ve birleştirmenin her safhası -çalışma sırasında ortaya çıkan, tanımlanmış biçimsel ve teknik özellikler gözönünde tutularak- raporda gösterilmelidir. Bu belgeler bir resmi kurumun arşivine konmalı ve araştırmacılar bundan yararlanabilmelidir. Bu raporların yayınlanması tavsiye edilir.

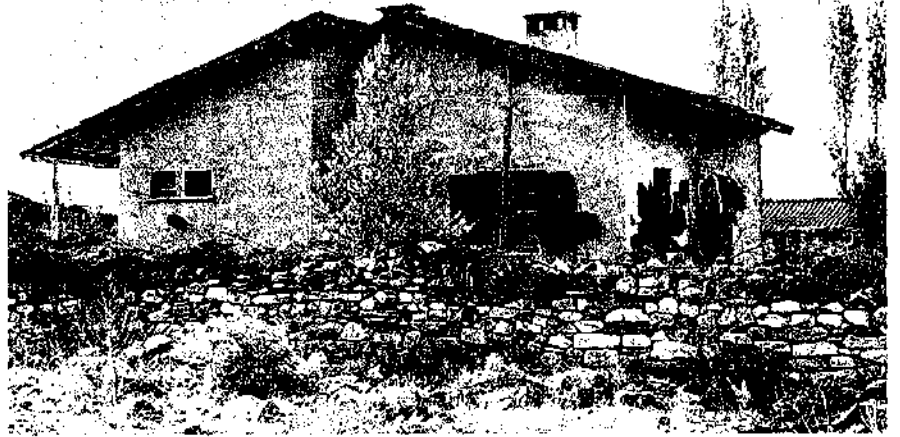
Eğer onarım çalışmaları için değişmezliği yönünden tartışma götürmeyecek bir ilke aranıyorsa oda çalışmaların belgelenmesi ve yayınlanması ilkesidir diyebiliriz. Anıtların korunmasının ve değerlendirilmesinin bir uzmanlık dalı olmadığına inananların, konuya basit bir "tamircilik" olarak bakanların,

Şekil 19. Nazilli Karacasu Kazası Geyre KŞyündeki Afrodisias kalıntıları üstündeki köy arkeolojik araştırma ve koruma amacıyla kamulaştırılmış boşaltılmıştır. Sonra da turizm ve koruma amacıyla Şran yerine yeni bir müze yapılmıştır.

Şekil 20. Afrodisias kalıntıları üzerindeki kamulaştırılarak boşaltılan evlerden bir örnek.

Şekil 21. Afrodisias kalıntıları üzerindeki evleri satınalanan köylülere kredi ile verilen evler.

veya yaptıklarının değerini ve önemini takdir edemeyenlerin bu çalışmalarını belgelememe veya yayınlamamaları devri geçmiştir.

Kaldı ki bilimseliği kesinleşmiş bütün çalışmalarda olduğu gibi bunların da yayınlanması, öğrenime, araştırmacılara ve eleştiriye sunulması gereklidir. Nitekim anıtların belgelenmesi, onarım araştırma ve çalışmaların yöntemi ve bunların saptanması bugün onarım konusunda eğitim yapan bütün kuruluşların programında eksiksiz olarak yer almaktadır.

SONUÇ

Yeterliliği hakkındaki kaygıların hayli yoğunlaştığı görülen Venedik Tüzüğü'nün maddelerini, hak etmemiş olduğuna inandığımız kısalıkta ve yalınlıkta ele almamızdaki amaç, hiç olmazsa bazı hususlara kamu oyunda dikkati çekebilmektedir. Çok dinamik bir süreç içinde girmiş olan tarihi anıt ve yerleşmeleri

koruma akımında doğal olan kavramsal değişkenliği kuramsallaştırmaya çalışmış olan Venedik Tüzüğü'nün kendini tüm olarak değilse bile bazı önemli noktalarda yitirmiş olması doğaldır.

Ancak bu kısa incelememizde dahi tüzüğün "ne atılır ne de satılır" deyimine hak kazanmış bir ilkeler dizisi olduğunu kabul etmemiz gerekiyor. Buna karşılık düzeltilmesindeki güçlüklerle birlikte bir yenisinin oluşturulmasındaki güçlükte ortadadır. Bugünkü şartlara en uygun bir yenisinin kısa sürede kendisini yitireceği de belirgindir.

Bir bilim dala olması için gerekli nitelikler ortaya çıkmamışsa bile (buna ilerde "Kültürel Varlıklar Bilimi" denileceğini ileri sürenlere tüm karşı çıkmakta zor) bir uzmanlık dalı olduğunu kabullenmek zorundayız. Ayrıca bu nitelikte çalışma alanlarının kaç tanesi (kesin) bir tüzükle yönetilmekte, kaçının tüzükleri Venedik Tüzüğü'nden beklenen güce sahiptir, sorusu akla gelmektedir. Bunu yanıtlayabilirsek yeni bir tüzüğün hazırlanmasına çalışmalıyız yoksa bu boşuna bir uğraşı olacaktır.

Şimdiki kanımız Venedik Tüzüğü'nün, belirgin nitelikleriyle, yazılışından bu yana yerine getirmiş olduğu göreviyle ve bu konuda hala var olan etkisiyle bir tarihi belge olarak ele alınmasıdır. Tüzük bir tarihi anıta gösterilen saygıya layıktır ve tarihi anıtların korunması için öne sürülen temel ilkelere uygun olarak korunmalıdır. Kullanılması gerekiyorsa tüzük bir referans olarak kullanılmalıdır. Bugün tarihi anıtların korunması için oluşturulan ders programlarında

Şekil 22. Nevşehir, Çavuşin'deki Saint Jean kilisesinin Kapadokya yöresine özel koruma ve onarım sorunlarının bazılarını anımsatan görüntüsü.

temel eğitim aracı olarak yararlanılabilir. Veya koruma konusunda kuramsal bir ders kitabı yazılacaksa onun için "İçindekiler" kısmı olabilir. Yoksa devamlı düzeltmelere açık kalacak olan bu tüzük uzun sürede yamalı bir bohçaya, sonrada yamanması güç bir yamalı bohçaya dönüşecektir.

Buna karşın bir öneri verme zorunluluğu ile itiliyorsak dönüp tekrar bu uzmanlığı yeniden gözden geçirmek benzerleriyle karşılaştırmak gerekir. Bu meslek için çoğunluk, tıptaki uygulamaya çağırışım yaptığını söyler. Buna göre tıp insanın korunması, onarımı için benzer yöntemleriyle uğraşmakta ise tarihi anıt koruyucusu konuşup hastalığını söyleyemeyen yapılarla aynı amaçla uğraşmaktadır. Bukabul edilebilecek bir varsayımsa, önerilecek olan, doktorların diplomalarını alıp mesleklerini uygulamaya geçişlerinde ettikleri, M.Ö. 460 yıllarında Kos Adasında doğan Hippocrates'e atfedilen yemine, davranı tüzüğüne benzer bir tüzük olabilir.¹

1. Kış: Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Diploma Temini

"Kültürel varlıkları korumakla sorumlu meslek üyeleri arasına katıldığım şu andan itibaren:

Mesleğimi vicdanım dairesinde ve vekarla ifa edeceğim.

Aklımı ve yeteneklerimi kültürel varlıkların iyiliği ve sağlığı için onlara zarar vermeden kullanmak ve anıtların yok olmasını önlemek, onlara saygı baş kaygum olacaktır.

Din, milliyet, ırk, parti veya içtimai sınıf kaygularının vazifemle anıtım arasına girmesine müsaade etmiyeceğim.

Tehdit altında bile olsa bilgimi insanlık kanunları ve anıtların aleyhinde kullanmayı kabul etmiyeceğim.

Kültürel varlıkların korunması yolunda yaptığım herşeyi belgeleyeceğim ve bunları elime geçen her fırsatta yayınlayacağım.

Bunları resmen ve alenen, serbestçe ve namusum üzere yapmağa and içiyorum."

THE VENICE CHARTER UNDER REVIEW

ABSTRACT

The Venice Charter has provided a set of guiding principles for the protection of historic monuments and sites since its adoption in 1964 at the Second International Congress of Architects and Technicians of Historic Monuments. That meeting expanded and further advanced those concepts set forth in Athens Charter of 1931 which had, in effect, led to the development of major institutions for international activity in the cultural field.

In recent years, increasing interest in the protection of historic quarters and sites has led some experts to propose that the Venice Charter might well be expanded or changed further to reflect the broader interests in historic conservation which have continued to emerge over the past decade.

The author discusses the pro's and con's of this argument by conducting a critical review of the Venice Charter in order to point out why and in what respects the charter is now effective and ineffective. After a general evaluation of the charter, each article of the charter is examined through a set of examples.

In conclusion the author states that the explosion in contemporary activities and the growing interest in conservation make it difficult to write another charter which will as comprehensive and effective as the Venice Charter has been. Thus, he concludes that the charter should be preserved as it stands, as an historic monument itself. The Charter approach in itself may represent a form of idealism which has little place in a discipline.

KAYNAKLAR

- KUBAN, Doğan. Restorasyon Kriterleri ve Carta del Restauro, *Vakıflar Dergisi*, Vol.V, 1962 s.149-152.
- ICOMOS. International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, *Decision and Resolutions, Venice, 31.V.1964*, ICOMOS, I, Paris: 1966.
- ERDER, Cevat. Venedik Tüzüğü-Uluslararası Tarihi Anıtları Onarım Kuralları, *Vakıflar Dergisi*, Vol.VII, 1968, s.111-115.
- KUBAN, Doğan. Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar, *Vakıflar Dergisi*, 1969, s.341-356.
- GAZZOLA, Piero ve PANE, Roberto. Proposte per una carta internazionale del restauro, *The Monument for the Man*, Padova: Marsilio Editori, 1972, s.14-19.
- LEMAIRE, Raymond. Rapport Général, *The Monument for the Man*, Padova: Marsilio Editori, 1972, s:147-152.
- LEMAIRE, Raymond. Irreplaceable Treasures, *Education and Culture*, Review of the Council of Cultural Cooperation of the Council of Europe and of the European Cultural Foundation, No. 18, 1972, s.14-19.
- LEMAIRE, Raymond ve PARENT, Michel. European Charter for the Preservation and Rehabilitation of the Architectural Heritage, *Council of Europe, DELA/MS (73) 27*, Strasbourg: 1974.
- ERDER, Cevat. *Tarihi Çevre Bilinci*, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi, No. 24, 1975, s.277-289.

SCHMID, Alfred. v.d., *Avant Projet de Charte, Council of Europe DELA/MS/Inf. (75) 5, Strasbourg, 1975.*

Council of Europe, *Declaration of Amsterdam, Congress on the European Architectural Heritage, Amsterdam, 21-25 October 1975.*

ICOMOS. *Venice Charter Under Review by ICOMOS, ICOMOS Newsletter No. 8, Paris: 1976, s.2.*